

Apollon ja Artemis homeerisissa hymneissä

Nelli Kautiainen

Kandidaatin tutkielma

Kielten tutkinto-ohjelma, kreikkalainen filologia

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kielten tutkinto-ohjelma, kreikkalainen filologia**Nelli Kautiainen****Apollon ja Artemis homeerisissa hymneissä****Sivumäärät: 28, 0**

Tämän tutkielman aiheena on Apollon ja Artemis homeerisissa hymneissä. Homeeriset hymnit ovat 33 tai 34 hymnin kokoelma. Ne ovat runomitaltaan daktyylisessä heksametrissä. Hymnit ovat niin sanotusti homeerisia, sillä ne ovat samassa runomitassa kuin Homeroksen epiikka ja ovat monin tavoin yhteneväisiä epiikan kanssa: niissä on samanlainen tyyli, sanasto ja kielimuoto. Aineistooni kuuluu viisi hymniä: III Apollon, IX Artemis, XXI Apollon, XXV Apollon ja Muusat sekä XXVII Artemis. Tutkielmassani selvitän, miten nämä jumaluudet esiintyvät hymneissä ja minkälaisia sanoja niiden yhteyksissä käytetään. Lisäksi vertailen niitä toisiinsa. Analysoin hymnejä sisällöllisesti: miten jumaluuksia kuvaillaan hymneissä, miten ja millä tavoin ne esiintyvät toistensa hymneissä ja mitä hymneissä tapahtuu. Jumaluuksia kuvataan moninaisilla adjektiiveilla ja myös heidän vanhempiansa – Zeun ja Leton – kautta. Molemmilla on myös runsaasti epiteettejä ja niitä käytetään kuvaamaan jumaluuksia tarkemmin. Jumaluuksilla on paljon erilaisia rooleja, joskin Apollonilla enemmän kuin Artemiilla. On selvää, että nämä hymneissä esitetyt versiot jumaluuksista jakavat yleisesti epiikassa tunnetun myyttiperinteen.

Avainsanat: Apollon, Artemis, homeeriset hymnit

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Homeeriset hymnit	4
1.2	Apollon	5
1.3	Artemis	6
1.4	Tutkimuskysymys, metodi ja tutkimuskirjallisuus	7
2	Analyysi	8
2.1	Apollon – hymnit III, XXI & XXV	8
2.1.1	Deloksen Apollon ja syntytarina – hymni III	8
2.1.2	Python Apollon, käärmeen tappaja – hymni III	13
2.1.3	Delfoin Apollon – hymni III	16
2.1.4	Runonlaulaja ja joutsen – hymni XXI	17
2.1.5	Muusat ja Apollon – hymni XXV	18
2.2	Artemis – hymnit IX & XXVII	19
2.2.1	Kultaiset vaunut – hymni IX	20
2.2.2	Kultamiekan sisar Kultajousi – hymni XXVII	21
2.3	Vertailu	24
2.3.1	Yhtäläisyyksiä ja eroja	24
2.3.2	Hymnien lopetuskaava	25
3	Loppupäätelmiä	28
	Lähteet	30

1 Johdanto

Tutkimukseni aiheena on Apollonin ja Artemiin esiintyminen homeerisissa hymneissä. Hymnit ovat mielenkiintoisia, sillä ne kertovat jumaluuksista, niiden kulteista ja niiden palvontariiteistä. Näin ne auttavat meitä ymmärtämään paremmin antiikin kulttuureita. Yksi syy tutkimukseeni on se, että hymnit ovat runollisesti kauniita ja hyvin tehtyjä. Lisäksi kreikkalaiset jumaluudet ja kultit ovat kiinnostava tutkimuskohde.

Johdannossa esittelen tutkimukselle olennaista taustatietoa, kuten sitä, mitä ja minkälaisia homeeriset hymnit ovat ja miten niitä on saatettu esittää. Käyn lyhyesti läpi kummankin käsittelemäni jumaluuden ominaispiirteitä ja kultteihin liittyviä asioita, jotta itse tutkimusta olisi helpompi ymmärtää. Johdannon lopuksi käsittelem vielä itse tutkimuskysymystä, käyttämäni tutkimusmetodia ja tutkimuskirjallisuutta.

1.1 Homeeriset hymnit

Homeeriset hymnit ovat 33¹ tai 34² hymnin kokoelma ja ne ovat daktyylisessä heksametrissä. Hymnit ovat ”homeerisia”, sillä ne ovat samassa runomitassa kuin Homeroksen epiikka ja ovat monin tavoin yhteneväisiä epiikan kanssa: niissä on samanlainen tyyli, sanasto ja kielimuoto. Hymnit ovat kuitenkin anonyymien tekijän lukuun ottamatta hymniä III, joka on Kynaithos Khioslaisen tekemä. Hymnit on kirjoitettu pääosin noin 700–500 eaa., muutama ehkä vielä hellenistisellä kaudella.³ Homeerisissa hymneissä on alussa ja lopussa samanlainen toistuva kaava, jolla puhutellaan ja rukoillaan hymnin jumalaa.⁴

Hymnillä tarkoitetaan laulua, joka lauletaan jumalalle kunnianosoituksena; ihmiset siis palvoivat jumalia hymnien kautta. Hymnit ovat meille merkittäviä lähteitä, sillä ne kertovat kreikkalaisista jumaluuksista, uskonnollisista rituaaleista, kulteista ja palvontapaikoista. Nämä syntytarinat taas loivat ympärilleen palvontayhteisöjä ja olivat niille tärkeitä.⁵ Se miten hymneissä

¹ Evelyn-White 1964, xxxiv, Faulkner 2016, 32 & Furley 2006.

² 33 hymneistä liittyy jumaluuksiin ja niiden invokaatioon, mutta yksi puhuttelee eräänlaisia ”isäntiä” (Ξένοι). Viitataan tähän sivunumeroiden puuttuessa teoksen alaotsikoiden perusteella (Rayor 2014, *Introduction*).

³ Rayor 2014, *Introduction*.

⁴ Rayor 2014, *Formal Style*; tästä enemmän analyysiosuuden vertailussa.

⁵ Rayor 2014, *Religious meaning*.

kuvataan jumalia kuten viittaukset jumalten syntytarinoihin yhdistävät ne Hesiodoksen *Jumalten synty* -teokseen. On esitetty, että esimerkiksi pidempien hymnien myytit voitaisiin ymmärtää täysin vain tutustumalla *Jumalten syntyyn* ja homeeriseen epiikkaan.⁶

Hymnejä on saatettu esittää ennen esimerkiksi homeerisen ja Hesiodoksen epiikan esittämistä tai niiden yhteydessä, ikään kuin tuoden jumaluudet lähemmäs kuuntelijaa ja itse kerrottavaa tarinaa. Homeerisia hymnejä on kahta erilaista tyyppiä: lyhyt, jota käytettiin johdantona epiikan epävirallisissa esityksessä, esimerkiksi juhla-aterioilla ja muissa samantyyllisissä tilaisuuksissa, sekä pidempi, itsenäinen hymni.⁷ Näin siis ikään kuin johdattelemisen sijasta hymni on pääasia. Runonlaulajat esittivät hymnejä mahdollisesti lyyran kanssa, kiertäen ympäri Kreikkaa erilaisissa tärkeissä juhlissa.⁸

1.2 Apollon

Apollon on yksi kreikkalaisista jumalista, ja häntä pidetään parantamisen, sairauden, ennustamisen, musiikin ja efebien⁹ jumalana. Hänet myös usein liitetään aurinkoon. Apollon on Zeun ja Leton¹⁰ poika sekä Artemiin veli. Homeerisessa epiikassa hän tukee troijalaisia sisarensa kanssa. Delfoi ja Delos ovat yksi hänen suurimmista kulttipaikoistaan, mutta myös Didyman, Klaroksen ja Gryneionin oraakkelit olivat tärkeitä.¹¹ Hän sai Zeulta lahjaksi kultaisen lyyran ja joutsenten vetämät vaunut.¹² Apollonilla on runsaasti epiteettejä, joita käsittelemän analyysiosuudessa.

Apollonia kuvaillaan hyväksi jousiampujaksi ja yhtä hyvin kuin hän parantaa, pystyy hän myös lähettämään ruton ihmisten riesaksi.¹³ Hänet kuvataan usein lyyran tai kitharan¹⁴ kanssa ja liitetäänkin usein Muusiin niiden johtajana. Hänellä on pitkät kiharat kultaiset hiukset ja useasti

⁶ Faulkner 2016, 33.

⁷ Furley 2006.

⁸ Rayor 2014, *Performance*.

⁹ Aikuisiän saavuttanut nuori, joka sai sotilaallista ja yhteiskunnallista kasvatusta, ennen täysien kansalaisoi-keuksien myöntämistä (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 142).

¹⁰ Leto on titaani Koioksen ja titanidi Foiben tytär sekä Zeuksen rakastaja. Leton nimi on liitetty lyykialaiseen sanaan *lada* tai *lata* ”nainen”, jolloin hän olisi alun perin ollut vähäaasialainen hedelmällisyyden jumalatar (Graf 2006).

¹¹ Graf & Ley 2006a.

¹² Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 44.

¹³ Graf & Ley 2006a.

¹⁴ Kreikkalainen kielisoin, jota pidetään Apollonin keksimänä (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 263).

päällään pitkä kaapu. Joskus hänet kuvataan eläinten kanssa jousen ja nuolten kera.¹⁵ Apollon kuvataan erittäin kookkaana, mutta hyvin kauniina miehenä.¹⁶

1.3 Artemis

Artemis on yksi kreikkalaisista jumalattarista, ja hänet liitetään syntymiseen, täysi-ikäisyyden saavuttamiseen, metsästykseseen, riistaan ja joskus myös avioliittoon sekä kuuhun ja naisten kuolemaan. Samalla tavalla kuin Apollon on vastakohtien jumala, niin on Artemiskin, sillä hän on neitometsästäjätar sekä synnyttämisen jumalatar.¹⁷ Artemis on sisaruksensa Apollonin tavoin myös Leton ja Zeun lapsi ja pitää *Iiaassa* troijalaisten puolia. Sanotaan, että Artemis on syntynyt Ortygiassa eikä Deloksella, jossa Apollon on syntynyt. Joskus Artemiin sanotaan olevan päivän vanhempi kuin veljensä. Metsästys ja tanssiminen neitsyiden tai nymfien kanssa on tunnusomaista hänelle. Hän suojelee hyviä metsästäjiä ja kantaa mukanaan kultaista jousia niin metsästystä kuin naisten äkillistä tappamista varten. Sairauksien ohella Artemiin näkymätön nuoli voidaan siis käsittää mahdolliseksi kuolinsyyksi (*Od.* 11,172;15,410).¹⁸ Artemiissa yhdistyy monta jumalhahmoa: luonnon ja metsästyksen suojeleja, kuun jumalatar (Selene) ja synnytyksen ja kuoleman valtiatar (Hekate). Hän edustaa myös vanhaa vähäaasiaista äitijumalattarta, jonka kulttipaikka oli Efesosessa.¹⁹

Artemiille uhrattiin riistan pää, sarvet tai nahka, ja jopa kalastajat uhrasivat osan saaliistaan hänelle. Eräänlaisesta myyttiin perustuvasta karhuun liitetystä kultista, Brauronista, on näyttöä. Tässä Artemis rankaisi yhtä seuraajistaan neitsyyden menettämisestä muuttamalla hänet karhuksi. Usein hänen kulttinsa liitetään naisten initiaatoriiitteihin. Artemis kuvataan erilaisten eläinten kanssa lyhyt- tai pitkähelmaiseen khitoniin²⁰ pukeutuneena, jousen ja nuolien tai keihään kanssa.²¹

¹⁵ Graf & Ley 2006a.

¹⁶ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 44.

¹⁷ Rayor 2014, *Notes*.

¹⁸ Graf & Ley 2006b.

¹⁹ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 60–61.

²⁰ Itäistä alkuperää oleva pellavainen tai villainen vaate, joka koostuu kahdesta suorakulmaisesta kankaanpalasta, jotka kiinnitettiin toiselta tai molemmilta olkapäiltä (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 264).

²¹ Graf & Ley 2006b.

1.4 Tutkimuskysymys, metodi ja tutkimuskirjallisuus

Tutkielmassani selvitän, miten Apollon ja Artemis esiintyvät hymneissä ja minkälaisia sanoja niiden yhteydessä käytetään. Vertailen jumaluuksia toisiinsa, sekä tarkastelen sitä, miten niitä kuvataan omissa hymneissään ja toistensa hymneissä. Tarkastelen myös kaksosuutta.

Aineistooni kuuluu viisi hymniä eli III Apollon, IX Artemis, XXI Apollon, XXV Apollon ja Muusat sekä XXVII Artemis. Näistä pisin on III, jossa on 546 säettä ja lyhyin on XXI, jossa on vain viisi säettä. XXV hymnissä on seitsemän säettä ja hymnissä IX on yhdeksän säettä. Hymnissä XXVII on 22 säettä; pääosin aineistoni hymnit ovat lyhyitä. Editionani on E. E. Sikes, T. W. Allen & W. R. Halliday, *The Homeric hymns*, 1963.

Tutkimusmenetelmänä käytin lähilukumenetelmää ja vertailussa *TLG:n* eli *Thesaurus Linguae Graecae* tekstitietokannan ”Text Search” -toimintoa. Käänsin kaikki muut hymnit kokonaan paitsi hymnin III – se on niistä pisin, joten käänsin siitä vain tutkimukselleni olennaisia kohtia –, sillä hymnejä ei ole suomennettu eli kaikki tekstissä olevat käännökset ovat omiani.

Homeros on ollut aikojen saatossa hyvin suosittu tutkimuksen kohde, ja tutkimusta hänen nimissään kulkeviin teksteihin liittyen on paljon. Homeerisista hymneistä on tutkittu ominaisuuksia, sisältöä, rakennetta ja sitä, miksi ne ovat olemassa ja missä tilanteissa niitä hyödynnettiin. Myös jumaluuksia homeerisissa teksteissä on tarkasteltu runsaasti ja hymnien osalta eniten niistä säeluvultaan pisimpiä eli Apollonin, Hermeen ja Afroditen hymnejä. Pääosin on kuitenkin tutkittu yksittäisiä jumaluuksia niiden omissa hymneissä niin, että tutkimus perustuu vain yhteen hymniin tai useampaan samalle jumaluudelle osoitettuihin hymneihin. Tutkimukseni kannalta relevanttia tutkimuskirjallisuutta on pääosin Apollonista, jota on tutkittu erilaisissa konteksteissa epiikassa ja myyteissä. Artemista on tutkittu myös homeerisissa konteksteissa jonkin verran, mutta ei niin paljon kuin Apollonia.

Kaikki tutkimuskirjallisuus hyödyntämäni sivuaa aihettani, eikä aiheesta suoraan ole tutkimuskirjallisuutta. Sen ympärillä on kuitenkin tehty paljon tärkeää tutkimusta kummastakin jumaluudesta. Kuitenkaan vertailua homeeristen hymnien eri jumaluuksien välillä ei oikeastaan ole. Näin ollen tärkeiksi tutkimukseni kannalta ovat muodostuneet pääosin englanninkielisten käännösten²² sisältämä tieto hymneistä ja muutama kommentaari²³.

²² Evelyn-White 1964 & Rayor 2014.

²³ Allen, Halliday & Sikes 1963 & Richardson 2010.

2 Analyysi

Käsittelen analyysissäni ensin Apollonille omistetut hymnit ja sen jälkeen Artemiille omistetut hymnit, jokaisen erikseen. Näin saan tutkittua jumalia omassa kontekstissaan yhdistämättä niitä vielä keskenään. Tämän jälkeen vertailen niitä toisiinsa ja etsin yhdistäviä ja erottavia tekijöitä analyysin viimeisessä osuudessa. Analyysin käsittelyjärjestys valikoitui sen perusteella, että Artemiin hymneissä mainitaan Apollon useasti ja Artemista kuvataan Apollonin avulla. Näin ollen on järkevämpää käsitellä Apollon ensin, jotta Artemiin hymnien käsittely on selkeämpää ja ymmärrettävämpää.

2.1 Apollon – hymnit III, XXI & XXV

Apollonille omistettuja hymnejä on kolme. Hymni III on näistä pisin, ja toiseksi pisin kaikista homeerisista hymneistä, joten siitä käsittelen vain tutkimukselleni olennaisia kohtia. Toimin myös samalla tavalla hymnin XXV kanssa, sillä se on omistettu Apollonin lisäksi Muusille ja Zeulle. Hymnin XXI käsittelen kokonaisuudessaan.

Jaan hymnin III käsittelyn kolmeen osaan, vaikka ennen se on perinteisesti jaettu kahteen osaan: deloslaiseen ja pytholaiseen Apolloniin säkeen 178²⁴ tai säkeen 181²⁵ jälkeen. Viime aikoina on esitetty mahdollisuus hymnin kolmijakoon²⁶ sillä jako syntymään (säkeet 1–178), Python oraakkelin syntyyn (179–287) ja Krisan alttarin syntyyn (288–544) on oikeastaan loogisempi ja selkeämpi hymnin rakenteen huomioiden. Hymnissä siis toistuu kolmijako: kolmen eri kultin synty ja kolme alueluetteloa, jotka jakaantuvat eri kulttien mukaan.²⁷ Hymnin sisällä näyttää toistuvan myös lopetuskaava, joka puoltaisi tulkintaa kahtiajaosta.

2.1.1 Deloksen Apollon ja syntytarina – hymni III

Tämä hymni on vanhin kaikista homeerisista hymneistä. Pindaros (*Nem.* ii. 2) kertoo, että hymnin olisi kirjoittanut Kynaithos Khioslainen (*fl.* 504 eaa.) ainakin osittain.²⁸ Usein kuitenkin ajatellaan hymnin ajoittuvan noin 700-luvulle eaa. Tämä hymnin osuus on yksinomaan joonialaista sekä tyyliltään että teemoiltaan, sillä Delos näyttää hymnin perusteella olevan Apollonin valittu paikka.²⁹ Delos on yksi Kykladeista. Myyttien mukaan se oli aluksi ajelehtiva saari,

²⁴ Evelyn-White 1964, 336.

²⁵ Rayor 2014, *Notes*.

²⁶ Richardson 2010, *Introduction*. Viittaa tähän sivunumeroiden puuttuessa teoksen alaotsikoiden perusteella.

²⁷ Faraone 2018, 20.

²⁸ Allen, Halliday & Sikes 1963, 183–184.

²⁹ Evelyn-White 1964, xxxvi–xxxvii.

Säkeessä 19 aloitetaan Apollonin puhuttelulla ja irrottaudutaan aikaisemmasta tyylistä siihen, että runonlaulaja pohtii, mistä hän laulaisi. Runonlaulajan mukaan Apollonista on lukuisia hymnejä ja kaikesta on jo laulettu, vaikka laulun aiheita olisi niin monia. Hän kuitenkin päätyy säkeessä 25 siihen, että laulaa Apollonin syntymästä. Tämä on hymnin ensimmäisen osan teema ja siten tärkeä.

Säkeen 21 adjektiivin πορτιτρόφος 'vasikoita ravitseva' etymologia perustuu substantiiviin πόρτις 'vasikka' ja verbiin τρέφω 'kasvattaa' tai 'ravita'. Tämä adjektiivi voisi luoda vastakainasettelua Apollonille myöhemmille palvontapaikoille, jotka ovat alun perin hyvin kivikkosia ja hedelmättömiä, kuten Delos ja Delfoi.

Seuraavassa tekstiotteessa Apollonin äiti, Leto, puhuttelee Deloksen saarta:

Δῆλ' εἰ γάρ κ' ἐθέλοις ἔδος ἔμμεναι υἱὸς ἔμοῖο
 Φοίβου Ἀπόλλωνος, θέσθαι τ' ἔνι πῖονα νηόν.³⁶
 ...
 αἰ δέ κ' Ἀπόλλωνος ἐκαέργου νηὸν ἔχησθα,
 ἄνθρωποι τοὶ πάντες ἀγινήσουσ' ἐκατόμβας
 ἐνθάδ' ἀγειρόμενοι, κνίσση δέ τοι ἄσπετος αἰεὶ
 δημοῦ ἀναΐξει, βοσκήσεις θ' οἷ κέ σ' ἔχωσι
 χειρὸς ἀπ' ἄλλοτρίης, ἐπεὶ οὐ τοὶ πῖαρ ὑπ' οὐδας.³⁷ 60

Delos, kunpa haluaisit olla asuinpaikka minun pojalleni,
 Foibos Apollonille, ja perustaa rikkaan temppelin tänne.

...
 Jos pystytät temppelin Apollonille, kaukaa työtä tekeväälle,
 kaikki ihmiset toisivat sinulle satoja härkiä uhrilahjana
 kerääntyen sinne, loputon poltetun rasvaisen uhrilahjan savun tuoksu
 nousee aina, ja ruokkisit niitä, jotka ovat luonasi,
 muiden käsin, sillä maasi ei ole rikas.

Tämän katkelman taustalla on sopivan synnyttämispaikan etsiminen Letolle ja luettelo saarista, joilta tätä paikkaa etsitään. Muut saaret, paitsi Delos, kuitenkin peloissaan kieltäytyvät, vaikkakin Apollon myöhemmin hallitsee niitä.³⁸ Leto haluaisi, että Deloksella oli Apollonin temppeli. Hän yrittää suostutella Delosta sillä, että sen maaperä on köyhä ja kukaan muu ei tähän koskisi. Jos temppeli perustettaisiin Delokselle, tulisi sinne paljon ihmisiä ja saari ei olisi enää huomiotta. Delos on hieman epävarma, sillä sitä pelottaa, että Apollon hylkäisi saaren nähdessään

³⁶ *H. Hom. Ap.* 3, 51–52.

³⁷ *H. Hom. Ap.* 3, 56–60.

³⁸ Rayor 2014, *Notes*.

sen köyhyyden, ennakkoluulojen takia. Leto kuitenkin lupaa, ettei näin kävisi. Deloksesta kuitenkin kasvoi merkittävä kulttikeskus, joka tunnettiin koko kreikkalaisessa maailmassa.

Delos on siis peloissaan siitä, että Apollon olisi jollakin tavalla tuhoisa saarta kohtaan. Hän puhutteleeekin Letoa sanoen, että Apollon olisi holtiton tai ylimielinen. Hänen käyttämänsä sana on *ἀτάσθαλος*, joka on käännettävissä esimerkiksi sanoilla ’ylimielinen’, ’holtiton’ ja ’oikukas’. On kuitenkin erikoista, että Delos kuvaa Apollonia säkeessä 67 sanalla *ἀτάσθαλος*, sillä Apollonia kuvataan yleensä kreikkalaisen moraalin malliksi. Todennäköisesti runonlaulaja ei ole tätä mieltä, vaan tämä sana on heijastus Deloksen ahdistuksesta siitä, että Apollon on kuitenkin suuri ja voimakas jumala, kykeneväinen väkivaltaan näin tahtoessaan.³⁹

Säkeessä 57 mainittu sana *ἑκατόμβη* tarkoittaa kirjaimellisesti uhrilahjaa, joka koostuu sadasta härästä.⁴⁰ Tämä uhri liitettiin erityisesti Apolloniin, jolla oli myös epiteetti *ἑκατόμβαιος*,⁴¹ joka tarkoittaa ”se, kenelle hekatombit uhrataan”, mutta se ei esiinny hymneissä.⁴²

Seuraavassa katkelmassa kyseessä ovat Apollonin ensimmäiset sanat, joissa hän julistaa paikansa maailmassa, niin ihmisten kuin jumaltenkin keskuudessa:

εἴη μοι κίθαρίς τε φίλη καὶ καμπύλα τόξα,
 χρήσω δ' ἀνθρώποισι Διὸς νημερτέα βουλήν.
 Ὡς εἰπὼν ἐβίβασκεν ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
 Φοῖβος ἀκερσεκόμης ἑκατηβόλος.⁴³

”Kithara ja kaareva jousi tulevat aina olemaan minulle tärkeitä,
 ja julistan ihmisille Zeun erehtymättömän tahdon.”
 Näin sanoen hän, pitkähiuksinen Foibos, Kauasampuja,
 harppoi maan leveillä teillä.

Säkeessä 131 kerrotaan kitharan tai lyyran ja jousen tärkeydestä Apollonille; molemmat ovat eräänlaisia instrumentteja. Kithara kuvastaa Apollonin musiikillista puolta ja jousi taas Apollonin tappavia ja parantavia voimia.⁴⁴ Jousen parantavat voimat liittyvät enemmänkin siihen, että otettaessa sairautta aiheuttanut nuoli pois tai ”lopetetaan hyökkäys”, voi parantua eli hän voi kumota nuoltensa vaikutuksen. (Il. 1,43–52 ja 1,96–100) Nuoli on ikään kuin metafora taudille: äkillinen ja näkymätön isku.

³⁹ Richardson 2010, *Commentary*.

⁴⁰ *LSJ* s. v. *ἑκατόμβη*.

⁴¹ Allen, Halliday & Sikes 1963, 210.

⁴² *LSJ* s. v. *ἑκατόμβαιος*.

⁴³ *H. Hom. Ap.* 3, 131–134.

⁴⁴ Rayor 2014, *Notes*.

Säkeessä 132 keskitytään Apollonin rooliin ennustamisen jumalana. Apollon tietää Zeun tahdon ja välittää tiedon siitä neuvoa kysyville ihmisille. Tämä sama idea toistuu säkeissä 253 ja 293. Tämän jälkeen tulevan osan yksi tärkeimmistä teemoista on Apollon ennustamisen jumalana. Apollonilla onkin tärkeä rooli ihmisten ja jumalten välisessä kommunikoinnissa, sillä hän antaa tietämättömille ihmisille merkkejä Zeun tahdosta.⁴⁵ Tässä kohdassa ei kuitenkaan ole mainintaa Apollonin lääketieteellisestä aspektista, joka häneen yleensä kuitenkin liitetään; tosin jonkinlainen maininta tästä on säkeissä 272–273, joita käsitelen myöhemmin. Esimerkiksi Pindaros (*P.* 5, 63–9) kertoo Apollonin olevan lääketieteen, musiikin ja ennustamisen jumala.⁴⁶

Säkeessä 134 on kolme Apollonin epiteettiä peräkkäin: Foibos, ’pitkähiuksinen’ ja Kauasamruja. Näistä keskimäinen ei ole kovinkaan yleinen ja se esiintyy Homeroksella ainoastaan tässä hymnissä ja *Iliassa* (20, 39) Apollonia kuvaten. Tämän hymnin kohdalla tämä säkeen 134 maininta on ensimmäinen. Epiteetin ἀκερσεκόμης etymologinen selitys on prefiksi ἀ, joka ilmaisee negaatiota, κείρω ’leikata (hiukset)’ ja κόμη ’hiukset’.⁴⁷ Kirjaimellisesti tämä epiteetti tarkoittaisi jotakin tämänkaltaista: ’hän, jolla on leikkaamattomat hiukset’. Syy tähän voisi olla Apollonin nuorekkuuteen ja kauneuteen liittyvä, sillä nuorilla kreikkalaisilla oli pitkät hiukset, kunnes he saavuttivat miehuuden.⁴⁸

Seuraavissa säkeissä tulee esille Apollonin rakkaus Delosta, hänen ensimmäistä palvontapaikkaansa, syntymäpaikkaansa kohtaan:

Αὐτὸς δ’ ἀργυρότοξε ἄναξ ἑκατηβόλ’ Ἀπολλων, 140
 ἄλλοτε μὲν τ’ ἐπὶ Κύνθου ἐβήσαιο παιπαλόεντος,
 ἄλλοτε δ’ ἂν νήσους τε καὶ ἀνέρας ἠλάσκαζες.
 πολλοὶ τοι νηοὶ τε καὶ ἄλσεα δενδρήεντα,

...
 ἀλλὰ σὺ Δῆλῳ Φοῖβε μάλιστ’ ἐπιτέρπειαι ἦτορ,⁴⁹

Valtias Apollon Hopeajousi, Kauasamruja,
 välillä kävelet louhikkoisella Kynthoksella,
 joskus vaeltelet ilman päämäärää saarilla, ihmisten joukossa.
 Lukuisat ovat tempelisi ja pyhät lehtosi.

...
 Vaan silti sydämesi, Foibos, eniten iloitsee Deloksella,

⁴⁵ Rayor 2014, *Notes*.

⁴⁶ Richardson 2010, *Commentary*.

⁴⁷ Cunliffe s. v. ἀκερσεκόμης.

⁴⁸ *LSJ* s. v. ἀκερσεκόμης.

⁴⁹ *H. Hom. Ap.* 3, 140–143, 146.

Kynthos on 112 m korkea vuori Deloksella, jolla sijaitsee on Zeun ja Atheneen temppeli. Apollon on saanut epiteettinsä Κύνθιος ja Κυνθογενής tämän vuoren mukaan.⁵⁰ Hän kiertelee ympäri maailmaa, käyden lukuisilla palvontapaikoillaan, mutta Deloksen kuvataan olevan hänelle tärkein. Säkeissä 147–148 kerrotaan joonialaisten tulevan sinne palvomaan Apollonia hänen kunniakseen pidettyyn juhlaan. Juhlaa kuvataan tarkasti ja sen kulusta kerrotaan säkeessä 149. Juhlaan kuului nyrkkeilyä, laulua ja tanssia.⁵¹

Säe 140 alkaa Apollonin puhuttelulla. Tällä kertaa epiteettejä on kolme, joista ensimmäinen on ἄργυρότοξος, 'Hopeajousi'. Tämä epiteetti on melko yleinen; sillä on lukuisia esiintymiskertoja hymnien lisäksi varsinkin *Iliassa*, mutta myös *Odyssiassa*. Sen etymologia on sanoissa ἄργυρος 'hopea' ja τόξον 'jousi'.⁵²

Tässä esiintyy kunnianimitys tai titteli ἄναξ, joka on yleinen jumalista puhuessa, mutta muutenkin epiikassa olevista tärkeistä henkilöistä, sotapäälliköistä ja heeroksista mainittaessa.⁵³ Yleensä käänös on 'Hallitsija', 'Valtias', 'Herra' tai 'Jumala'. Tällä epiteetillä korostetaan Apollonin jumalallista valtaa.

2.1.2 Python Apollon, käärmeen tappaja – hymni III

Tämä toinen osuus on mantereelta kotoisin olevan runonlaulajan käsialaa. Hän todennäköisesti tuntee Delfoin hyvin; Deloksesta ei puhuta ja Delfoi on kaiken keskuksena Apollonin palvonnassa. Tämä osuus on kirjoitettu todennäköisesti 600- ja 500-luvun eaa. taitteessa, sillä Pythossa järjestettiin 586 eaa. kilpa-ajot, joista kirjoittaja ei tiedä. Tämän lisäksi temppeli, joka paloi 548 eaa. oli vielä todennäköisesti pystyssä, kun hymni kirjoitettiin.⁵⁴

Seuraavassa katkelmassa kuvataan Apollonin ympärillä säihkyvää auringonvaloa hänen soittaessaan kitharaa jumalten keskuudessa:

αὐτὰρ ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων ἐγκιθαρίζει⁵⁵
καλὰ καὶ ὕψι βιβάζ, ἀγλή δέ μιν ἀμφιφασείνει
μαρμαρυγαί τε ποδῶν καὶ ἐκκλώστοιο χιτῶνος.⁵⁶

Kun Foibos Apollon soittaa kitharaa kauniisti
ja astuen korkealle, auringonvalo säteilee hänen ympärillään,

⁵⁰ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 288.

⁵¹ Richardson 2010, *Commentary* & Rayer 2014, *Notes*.

⁵² Cunliffe s. v. ἄργυρότοξος.

⁵³ Cunliffe s. v. ἄναξ.

⁵⁴ Evelyn-White 1964, xxxvii.

⁵⁵ Verbi esiintyy ainoastaan tässä ja *H. Hom. Herm.* 17 (*LSJ* s. v. ἐγκιθαρίζειω).

⁵⁶ *H. Hom. Ap.* 3, 201–203.

Tämä kohta on suoraan verrattavissa kohtaan 247–253, jossa Apollon painottaa panhelleenistä luonnetta, joka hänen kultissaan tulee olemaan.⁶² Yllä olevassa kohdassa hän on valinnut paikan temppelilleen ja julistaa pystyttävänsä sen siihen, lähelle tärkeää lähdettä, jota käsittelen seuraavassa katkelmassa. Katkelmassa viitataan taas Apollonille yleiseen härkäuhrilahjaan, jota käsittelin aiemmin. Tässä myös toistuu säkeiden 132 ja 253 idea Zeun tahdon välittämisestä ihmisille.⁶³

Seuraavassa katkelmassa kerrotaan Apollonin suuresta urotyöstä, naaraskäärmeen taposta:

ἀγχοῦ δὲ κρήνη καλλίρροος ἔνθα δράκαιναν 300
 κτεῖνεν ἄναξ Διὸς υἱὸς ἀπὸ κρατεροῖο βιοῖο
 ζατρεφέα μεγάλην τέρας ἄγριον, ἢ κακὰ πολλὰ
 ἀνθρώπους ἐρδεσκεν ἐπὶ χθονί, πολλὰ μὲν αὐτοῦς
 πολλὰ δὲ μῆλα ταναύποδ' ἐπεὶ πέλε πῆμα δαφονόν.⁶⁴

Lähellä oli kauniisti virtaava lähde, missä naaraskäärmeen 300
 vahvalla jousella valtias, Zeun poika, tappoi;
 lihavan, suuren, villin hirviön, joka teki paljon pahaa
 ihmisille maan päällä – paljon sekä itse ihmisille
 että honteloille lampaille – ollen verinen riesa.

Säkeet 300–374 käsittelevät naaraskäärmeen tappamista ja kuolemaa. Tätä pidetään yhtenä Apollonin suurimmista urotöistä, joka oli tarpeellinen Apollonin temppelin, ja siten oraakkelin perustamisen kannalta.⁶⁵ Käärmeen tappaminen luo myös hyvän kuvan isälleen uskollisesta pojasta, sillä käärme yhdistetään Heraan (ks. alaviite 66). Säkeissä 300–304 kerrotaan siitä, että Apollon on naaraskäärmeen surmaaja ja siitä, miksi käärme pitää tappaa; se on ollut riesana ihmiselle ja heidän karjallensa. Naaraskäärme huolehti Tyfonista⁶⁶, jota kuvataan (*Theog.* 821–822) samalla tavalla kuin naaraskäärmettä eli pahuuden ruumiillistumaksi.

Seuraavassa katkelmassa kuvataan Python syntyä ja paikan etymologiaa:

τὴν δ' αὐτοῦ κατέπυσ' ἱερὸν μένος Ἡελίοιο·
 ἐξ οὗ νῦν Πυθῶ κικλήσκειται, οἱ δὲ ἄνακτα
 Πύθειον καλέουσιν ἐπώνυμον οὐνεκα κείθι
 αὐτοῦ πῦσε πέλωρ μένος ὄξέος Ἡελίοιο.⁶⁷

⁶² Richardson 2010, *Commentary*.

⁶³ Rayor 2014, *Notes*.

⁶⁴ *H. Hom. Ap.* 3, 300–304.

⁶⁵ Allen, Halliday & Sikes 1963, 244.

⁶⁶ Tyfon oli satapäinen käärmemäinen hirviö, Hesiodoksen mukaan (*Theog.* 821–822) Gaian ja Tartaroksen viimeinen lapsi, jonka piti tulla Zeun tilalle johtamaan ihmisiä ja jumalia, mutta Zeus kukisti tämän ja karkotti sen Tartarokseen (837 ja 869). Tämän hymnin mukaan Tyfon on syntynyt Herasta Heran ollessa vihainen Zeulle siitä, että tällä oli suhde Metiksen kanssa (*H. Hom. Ap.* 3. 305–310).

⁶⁷ *H. Hom. Ap.* 3. 371–374.

Helioksen jumalainen mahti mädännytti hänet siellä;
nyt sitä kutsutaan Pythoksi ja ihmiset nimittävät Apollonia
Pytholaiseksi valtiaaksi, sillä siinä paikassa
kirikkaan Helioksen voima sai hirviön mädäntymään.

Sen jälkeen, kun Apollon oli surmannut naaraskäärmeen, Helioksen voima mädännytti sen siihen paikkaan. Tämän takia paikka nimettiin Pythoksi, sillä verbi πύθω tarkoittaa 'mädäntyä'⁶⁸. Tästä Apollon sai myös epiteettinsä Python Apollon.⁶⁹

2.1.3 Delfoin Apollon – hymni III

Miletoksesta, joka on satamakaupunki Vähä-Aasiassa Kaarian rannikolla,⁷⁰ on tehty viime aikoina löytöjä, jotka näyttävät osoittavan tärkeitä rinnastuksia Miletoksen topografian ja vuosittaisten rituaalien sekä hymnin välillä. Löydöt osoittavat, että sekä hymnissä että Miletoksessa on palvottu Delfoin Apollonia; molempien mukaan on rakennettu pieni alttari hiekalle, mutta ei heti temppeliä. Pappena oli Miletoksessa sen omia kansalaisia, jotka ovat alun perin kreetalaisia, ja hymnissä taas kerrotaan kreetalaisen tulleen Miletokseen ja perustaneen temppelin.⁷¹

Seuraavassa katkelmassa Apollon puhuttelee Delfoihin johtamiaan kreetalaisia:

εἰμὶ δ' ἐγὼ Διὸς υἱός, Ἀπόλλων δ' εὐχομαι εἶναι, ὕμεας δ' ἦγαγον ἐνθάδ' ὑπὲρ μέγα λαῖτμα θαλάσσης οὔ τι κακὰ φρονέων, ἀλλ' ἐνθάδε πίονα νηὸν ἔξετ' ἐμὸν πᾶσιν μάλα τίμιον ἀνθρώποισι, βουλὰς τ' ἀθανάτων εἰδήσετε, τῶν ἰότητι αἰεὶ τιμήσεσθε διαμπερὲς ἤματα πάντα.	480 485
... ὥς ἐμοὶ εὐχεσθαι δελφινίῳ· αὐτὰρ ὁ βωμὸς αὐτὸς δέλφειος καὶ ἐπόψιος ἔσσεται αἰεὶ. ⁷²	495

Minä olen Zeun poika, Apollon on nimeni,
johdin teidät tänne yli suuren meren syvyyksien
tarkoittamatta mitään pahaa. Täällä huolehditte rikkaasta
temppelistäni, jota kaikki ihmiset arvostavat,
saatte tietää kuolemattomien jumalten tahdon. Heidän tahdostaan
teitä kunnioitetaan ainiaan, kaikkina päivinä.

...
Rukoilkaa minua delfoilaisena, myös itse alttari
tulee olemaan delfoilainen ja aina nähtävissä kaukaakin.

⁶⁸ *LSJ* s. v. Πυθώ.

⁶⁹ Richardson 2010, *Commentary*.

⁷⁰ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 343.

⁷¹ Faraone 2018, 18.

⁷² *H. Hom. Ap.* 3, 480–485, 495–496.

Apollon paljastaa jumalaisen muotonsa kreetalaisille, sillä he eivät usko Apollonin olevan jumala ja uskovat puhuvansa ihmiselle. Kreetalaisten johtaja tietää kuitenkin jonkin jumalan tuoneen heidät Krisaan vasten heidän tahtoaan. Apollon vakuuttaa heidät siitä, ettei hän tee heille pahaa ja haluaa heidän vain palvovan häntä ja huolehtivan hänen temppelistään.

Apollon pyytää heitä nousemaan maihin ja perustamaan rannalle alttarin, jossa häntä rukoiltaisiin delfoilaisena, sillä hän hyppäsi merestä delfiininä heidän laivaansa. Tämä liittyy asiaan siten, että kreikan sana delfiinille on δελφίς (gen. -ῖνος);⁷³ sanat ovat siis todennäköisesti sukua toisilleen ja nimi tulee delfiinistä. Apollon pyytää heitä syömään ja uhraamaan hänelle ja sen jälkeen seuraamaan häntä laulaen, kunnes he saavuttaisivat paikan, jossa temppeli on.

Seuraavassa katkelmassa Apollon vie kreetalaiset temppelilleen:

ἄκμητοι δὲ λόφον προσέβαν ποσίν, αἴψα δ' ἴκοντο 520
 Παρνησὸν καὶ χῶρον ἐπήρατον ἔνθ' ἄρ' ἔμελλεν
 οἰκήσειν πολλοῖσι τετιμένος ἀνθρώποισι·
 δεῖξε δ' ἄγων ἄδυτον ζάθειον καὶ πίονα νηόν.⁷⁴

Väsymättömin jaloin he lähestyivät harjua, nopeasti saavuttivat
 Parnassoksen ja hurmaavan paikan, jonne Apollon tarkoitti
 heidän asettuvan monien ihmisten kunnioittamina.
 Hän heidät sinne tuoden näytti hänen jumalallisen pyhäkkönsä ja rikkaan temppelin.

Tehtyään kaiken mitä Apollon heiltä pyysi he lähtivät hänen mukaansa. Apollon soitti lyyraansa ja tanssi, kun kreetalaiset lauloivat. Paikka tunnetaan nykyään Delfoina, edelliseltä nimeltään Pytho; se on kuten Delos, kivinen ja karu, mistä kreetalaiset ovat huolissaan.⁷⁵ Apollon kuitenkin vakuuttaa, että hänen temppelissään käyvät tulevat tuomaan niin paljon lahjoja, että kreetalaisten ei tarvitsisi pelätä elantonsa puolesta. Kreetalaisten ahdistus rinnastuu Deloksen ahdistusta maansa köyhyydestä, vaikka Leto olikin luvannut asian muuttuvan. Näin ollen yksi hymnin ensimmäisistä teemoista toistuu aivan sen lopulla ja ympyrä sulkeutuu.⁷⁶

2.1.4 Runonlaulaja ja joutsen – hymni XXI

Seuraava hymni käsittelee Apollonin musiikillisia yhteyksiä:

φοῖβε, σὲ μὲν καὶ κύκνος ὑπὸ πτερύγων λίγ' αἰεῖδει,
 ὄχθη ἐπιθρώσκων ποταμὸν πάρα δινήεντα,
 Πηνειόν· σὲ δ' αἰδὸς ἔχων φόρμιγγα λίγεια

⁷³ *LSJ s. v. δελφίς.*

⁷⁴ *H. Hom. Ap. 3, 520–523.*

⁷⁵ *Rayor 2014, Notes.*

⁷⁶ *Richardson 2010, Commentary.*

ἡδυεπὴς πρῶτόν τε καὶ ὕστατον αἰὲν ἀεῖδει.
καὶ σὺ μὲν οὕτω χαῖρε, ἄναξ, ἴλαμαι δέ σ' αἰοιδῆ.⁷⁷ 5

Foibos, sinusta jopa joutsenkin kirkkaasti laulaa siipien säestäessä,
lentoa lähtiessään pyörteilevän Peneioksen⁷⁸ rannalta;
ja sinusta myös runonlaulaja kirkasäänisen forminksin⁷⁹ säestyksellä
sulosointuisesti aina sekä ensimmäiseksi että viimeiseksi laulaa.
Ja siispä näin tervehditty ole sinä, valtias, pyydän suosiotasi laulullani. 5

Apollon on lyyriseen musiikkiin liitetty jumala,⁸⁰ mikä tulee tässä hymnissä esille. Hymnissä puhutellaan Apollonia heti ensimmäisenä hänen mahdollisesti tunnetuimman epiteettinsä Φοῖβος ('Kirkas' tai 'Säteilevä') kautta; käännöksessä usein tämä kuitenkin vain translitteroidaan avaamatta merkitystä tarkemmin.

Säikeissä 1–2 kerrotaan, että joutsen laulaa myös Apollonista ja joutsenet ovatkin yksi Apolloniin ja musiikkiin liitetystä linnuista, täten viitataan kulttiin.⁸¹ Käännöksessä prepositio ὑπό genetiivissä olevan substantiivin πτερύγων kanssa tarkoittaa tässä ikään kuin 'siipien kanssa' tai 'siipien säestämänä', vaikkakin antiikin aikana ajateltiin joutsenen pitämien äänen johtuvan vain siipien liikkeestä.⁸² Tuulen virratessa joutsenen siipien läpi lennossa muodostuu eräänlaista musiikkia.⁸³ Joutsenen lisäksi Apollonista laulaa kiertelevä laulaja tai runonlaulaja säestäen lauluaan forminksilla. Hymni päättyy taas Apollonin puhutteluun nimityksellä ἄναξ.

2.1.5 Muusat ja Apollon – hymni XXV

Tämä hymni on siitä poikkeuksellinen, että se näyttää olevan koottu Hesiodoksen *Jumalten synty* -teoksesta. Säkeitä ei ole kuitenkaan otettu suoraan teoksesta täydellisinä kopioina, vaan hieman muokattuina. Hymnin säe 1 on verrattavissa *Jumalten synnyn* aloitussäkeeseen, säkeet 2–5 ovat lähellä *Theog.* 94–97 säkeitä ja säe 6 on samankaltainen kuin *Theog.* 104.⁸⁴

Μουσάων ἄρχωμαι Απόλλωνός τε Διός τε·
ἐκ γὰρ Μουσάων καὶ ἐκηβόλου Απόλλωνος
ἄνδρες αἰοιοὶ ἕασιν ἐπὶ χθονὶ καὶ καθαρισταί,⁸⁵

Muusista aloitan, sekä Apollonista että Zeuksesta myös:
Sillä Muusista ja Kauasampuja Apollonista johtuen
maan päällä ihmiset ovat laulajia ja lyyran soittajia

⁷⁷ *H. Hom. Ap.* 21.

⁷⁸ Peneios on Thessalian suurin joki, joka kulkee Thessalian läpi, Olympos-vuoren eteläpuolella.

⁷⁹ φόρμιγξ eli heleä-ääninen kielisoitin, joka saattaa olla kitharan edeltäjä (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 177).

⁸⁰ Rayor 2014, *Notes*.

⁸¹ Rayor 2014, *Notes*.

⁸² Allen, Halliday & Sikes 1963, 411–412.

⁸³ Rayor 2014, *Notes*.

⁸⁴ Rayor 2014, *Notes*.

⁸⁵ *H. Hom. Mus.* 25, 1–3.

Hymnissä aloitetaan jo tutuksi tulleella kaavalla, jossa kerrotaan mistä hymnissä on kyse. Hymnissä mainitaan Muusien ja Apollonin olevan syy siihen, että on olemassa musikaalisesti lahjakkaita ihmisiä. Apollonilla onkin epiteetti Μουσαγέτης 'Muusien johtaja', jolla hänet liitetään Muusiin.⁸⁶ Muusat eli Kalliope, Kleio, Melpomene, Euterpe, Erato, Terpsikhore, Urania, Thaleia ja Polyhymnia ovat Zeun ja Mnemosynen tyttäriä, jotka ovat tanssin, laulun ja musiikin jumalattaria, jotka suojelivat tieteitä ja taiteita.⁸⁷

Apollonista esiintyy nyt epiteetti ἐκηβόλος, jonka totesin aiemmin olevan yksi epiteetin ἐκατηβόλος muodoista; näin ainakin myöhemmät auktorit ovat sen ymmärtäneet.⁸⁸ Tämän epiteetin etymologinen tausta on myös verbissä βάλλω, mutta alkuosa eroaa epiteetin ἐκατηβόλος etymologiasta. Eroavaisuutena on sana ἐκών (vrt. ἐκατηβόλος etymologian perustana ἐκάς) eli perusmerkitykseltään 'halukas' on todennäköisesti tässä taustalla. Päädyin käännöksessä silti noudattamaan muotoa 'Kauasampuja' selkeyden ja yhdenmukaisuuden vuoksi, sillä tämä voisi olla myös runomitan vaatima muoto.

Apollonin metalli näyttää olevan kultainen, sillä Apollonin syntyessä hän sai vaatteen, joka kiinnitettiin kultaisella kiinnittimellä (*H. Hom. Ap.* 3, 122) ja julistettuaan itsensä ja tahtonsa hän lähti kävelemään ja Delos täyttyi kullasta (*H. Hom. Ap.* 3, 135). Apollonilla on myös kultaan liitettyjä epiteettejä kuten Χρυσάροχος 'Kultamiekka' ja Χρυσοκόμης 'kultahiuksinen'. Hänen lyyransa tai kitharansa sanotaan myös olevan kultainen. Toisaalta hänet liitetään kullan lisäksi hopeaan, sillä hänellä on epiteetti Ἀργυρότοξος 'Hopeajousi'. Apollon liitetään myöhemmin aurinkoon ja aurinko hehkuukin lämmintä kultaista valoa.

2.2 Artemis – hymnit IX & XXVII

Artemiille omistettuja hymnejä on kaksi, mutta molemmat ovat pidempiä verrattuna Apollonille osoitettuihin hymneihin, hymniä III lukuun ottamatta. En käsittele tässä osuudessa vielä näiden hymnien mainintoja Apollonista, vaan ne ovat käsitteilyn kohteena viimeisessä osuudessa eli vertailussa. Jätän myös hymnien viimeiset säkeet eli lopetuskaavan analysoitavaksi viimeiseen osuuteen.

⁸⁶ Allen, Halliday & Sikes 1963, 420.

⁸⁷ Mnemosyne on titanidi, muistin personifikaatio. Hän vietti Zeun kanssa yhdeksän yötä, jonka seurauksena hän synnytti yhdeksän tytärtä, muusat (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 356 & 348).

⁸⁸ *LSJ* s. v. ἐκηβόλος; *Cunliffe* s. v. ἐκηβόλος.

2.2.1 Kultaiset vaunut – hymni IX

Hymniä on saatettu esittää jossain Artemiin ja Apollonin juhlassa tai tapahtumassa, mutta tästä ei ole tarkkaa tietoa tai mainintoja. Hymni oli mahdollisesti johdanto johonkin pidempään hymniin, mutta tästäkään ei ole todisteita ja molemmat teorioista ovat vain arvauksia.⁸⁹

Hymnin kirjoittajan voidaan ajatella olevan kotoisin Klaroksesta, joka on Smyrnan ja Artemiin Efesoksen kulttikeskuksen välissä.⁹⁰ Tämä johtopäätelmä siksi, että hymnissä mainitut sijainnit eli Meles-joki, Smyrna ja Klaros, eivät ole niin tärkeitä ollakseen hymnissä niiden merkittävyyden takia. Artemiin matkalla Meles-joelta Klarokseen ei tunnu olevan myöskään mitään suurta merkitystä, ainakaan sellaista, mikä olisi meille selvä. Toisaalta, jos hymnin tarina olisi aitiologinen⁹¹ ja kertoisi miten Artemis liikkui näiden paikkojen välillä, sillä olisi suurempi merkitys.⁹²

Seuraavassa katkelmassa runonlaulaja puhuttelee Muusaa ja pyytää tätä laulamaan Artemiista:

Ἄρτεμιν ὕμνει, Μοῦσα, κασιγνήτην Ἐκάτοιο.
 παρθένον ἰοχέαιραν, ὁμότροφον Ἀπόλλωνος,
 ἧθ' ἵππους ἄρσασα βαθυσχοίνιοιο Μέλητος
 ῥίμφα διὰ Σμύρνης παγχρύσειον ἄρμα διώκει
 ἐς Κλάρον ἀμπελόεσσαν, ὅθ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων 5
 ἦσται μμνάζων ἑκατηβόλον ἰοχέαιραν.⁹³

Muusa, laula Artemiista, Kauasampujan sisaresta,
 neitsyestä, joka ampuu nuolia, joka kasvatettiin Apollonin kanssa.
 Joka hevosensa juotti korkearuokoisessa Meles-joessa
 nopeasti Smyrnan läpi ajaa kultaisilla vaunuillaan
 viiniköynnöksiseen Klarokseen, missä Apollon Hopeajousi, 5
 istuu odottaen Kauasampujaa, häntä, joka ampuu nuolia.

Kirjoittaja kuvailee Artemista sanoin *παρθένος* ja *ιοχέαιρα* sekä Apollonin kautta. Hymnissä kerrotaan Artemiin kultaisista vaunuista ja hänen hevosistaan. Hymnissä kuvataan matkaa Meles-joelta, Smyrnan läpi Klarokseen Apollonin luo. Syy siihen, miksi Apollon oli juuri Klaroksessä odottamassa Artemista voisi selittyä sillä, että siellä oli Apollonin temppeli.⁹⁴ Meles-joki

⁸⁹ Allen, Halliday & Sikes 1963, 389.

⁹⁰ Rayor 2014, *Notes*.

⁹¹ Selittää alkuperän, synn tai syntyhistorian.

⁹² Allen, Halliday & Sikes 1963, 389.

⁹³ *H. Hom. Art.* 9, 1–6.

⁹⁴ Rayor 2014, *Notes*.

on siitä mielenkiintoinen, että Homeroksen sanotaan syntyneen siellä (*vit. Herod.* 29 ja *Moschus* iii. 70–5) ja laatineen runoelmansa luolassa, lähellä Melestä (*Paus.* vii. 5, 12).⁹⁵

Sana ἰοχέαιρα on epiteetti, joka esiintyy kummassakin Artemiille omistetussa hymnissä, tässä jopa kaksi kertaa. Sana on hankala kääntää, sillä sen etymologiasta on erimielisyyksiä tutkijoiden keskuudessa. Tutkijat ovat kuitenkin samaa mieltä siitä, että epiteetin alkuosa tulee sanasta ἰός eli ’nuoli’. Sanan lopusta -χέαιρα on kuitenkin olemassa kolme eri tulkintamahdollisuutta. Todennäköisin vaihtoehto on se, että se tulisi verbistä χέω, joka on perusmerkitykseltään ’kaataa’. Olen itse noudattanut tätä vaihtoehtoa kääntäessäni, koska se on nykyään yleisin tulkinta. Esimerkiksi Rayorin (2014) käännös noudattaa tätä samaa etymologiaa ”who rains arrows”; myös *LSJ*, *Cunliffe* ja *Autenrieth’s Homeric Dictionary*⁹⁶ esittävät tämän sanan lopun -χέαιρα olevan verbistä χέω. Toinen vaihtoehto olisi verbi χάρω, joka tarkoittaa perusmerkitykseltään ’iloita’. Esimerkiksi Evelyn-White (1964) käyttää tätä etymologisena perustanaan käännöksessään ”who delights in arrows”. Viimeisenä – vähiten todennäköisenä – vaihtoehtona esitetään, että se tulisi sanasta χεῖρ ’käsi’, jota puoltaa esimerkiksi *Bailly*.⁹⁷

Epiteetti ἑκατηβόλος on ollut tässä hieman kiistanalaisena, sillä eri käännöksissä sen on katsottu viittaavan joko Artemiihin tai Apolloniin. Tämä sana on yleisesti ottaen katsottu vain Apollonin epiteetiksi, mutta Allen, Halliday & Sikes (1963, 390) esittävät sen olevan ainoastaan tässä kohtaa Artemiihin liitettävä epiteetti, mutta aina muulloin se on Apollonin epiteettinä. *LSJ* viittaa tähän tekstikohtaan⁹⁸, ja kertoo, että se on tässä Artemiihin liittyvä. Toisaalta ei ole yllättävää, että sama epiteetti toimii molemmilla, sillä heillä kuitenkin on sama ase.

2.2.2 Kultamiekan sisar Kultajousi – hymni XXVII

Toisessa Artemiin hymnissä kerrotaan jumalattaren metsästyksestä ja siitä, miten hän palaa metsältä Delfoihin. On todennäköistä, että tämän hymnin auktori on ottanut vaikutteita hymnistä III Apollonille. Säkeestä *Art.* 27, 5 eteenpäin on samankaltaisuuksia Apollonin hymnin alun kanssa ja säkeestä 27, 15 eteenpäin yhtäläisyyksiä on *Ap.* 3, 189 eteenpäin kanssa. Hymnin aloitusta on saatettu käyttää Delfoissa, sillä tämänkaltaisia Delfoihin ja Apolloniin liittyviä osia runoudesta esitettiin siellä. On kuitenkin mahdollista, että Delfoi mainitaan tässä hymnissä vain

⁹⁵ Allen, Halliday & Sikes 1963, 390.

⁹⁶ *s. v.* ἰοχέαιρα.

⁹⁷ *s. v.* ἰοχέαιρα.

⁹⁸ *s. v.* ἑκατηβόλος.

runollisena tehokeinona tuomassa jotakin tunnettua esille ja liittämässä sen tärkeään kulttipaikkaan.⁹⁹

Seuraavassa katkelmassa kuvailaan Artemiista monilla epiteeteillä:

Ἄρτεμιν αἰείδω χρυσηλάκατον, κελαδεινήν,
παρθένον αἰδοίην, ἔλαφηβόλον, ἰοχέαιραν,
αὐτοκασιγνήτην χρυσαόρου Ἀπόλλωνος,
ἢ κατ' ὄρη σκιάεντα καὶ ἄκριας ἠνεμοέσσας
ἄγρη τερπομένη παγχρύσεια τόξα τιταίνει 5
πέμπουσα στονόεντα βέλη·

Laulan Artemis Kultajousesta, metsästäjästä,
kunnioitetusta neitsyestä, peurojen ampujasta, joka ampuu nuolilla,
Kultamiekka Apollonin omasta sisaresta.
Yli varjoisten vuorien ja tuulisten vuorenharjanteitten
hän jännittää kultaisen jousensa lähettäen tuhoisia nuolia, 5
nauttien metsästyksestä.¹⁰⁰

Epiteetin χρυσηλάκατος etymologisena perustana pidetään substantiivia ἡλακάτη perusmerkitykseltään 'värttinä' tai 'nuoli', mutta tässä voidaan katsoa sen tarkoittavan jousta. Tämän lisäksi epiteetin taustalla on adjektiivi χρύσειος 'kultainen'.¹⁰¹ Epiteetin κελαδεινός kirjaimellinen käännös olisi 'äänekäs' tai 'hän, jota metsästyksen melu seuraa', tässä kontekstissa kuitenkin se on Artemiin epiteettinä ja liittyy hänen ominaisuuksiinsa metsästäjästä, ¹⁰² joten se on yksinkertaisempaa ja perusteltua kääntää se 'metsästäjä'. Epiteetin ἔλαφηβόλος etymologisena perustana pidetään substantiivia ἔλαφος 'peura' ja verbiä βάλλω 'heittää'. Se käännetään usein Artemiin yhteydessä 'metsästäjä', mutta myös kirjaimellisemmin 'peurojen ampuja'.¹⁰³ Artemiista annetaan yleensäkin herkkä, mutta voimakas kuva: hän on kunnioitettu neitsyt eli παρθένος αἰδοῖα, mutta metsästäjä, joka ampuu tuhoisia nuolia.

Seuraavassa katkelmassa kuvataan Artemista metsästäessä:

... τρομέει δὲ κάρηνα
ὕψηλῶν ὀρέων, ἰάχει δ' ἐπι δάσκιος ὕλη
δεινὸν ὑπὸ κλαγγῆς θηρῶν, φρίσσει δέ τε γαῖα
πόντος τ' ἰχθυόεις· ἢ δ' ἄλκιμον ἦτορ ἔχουσα 10
πάντη ἐπιστρέφεται θηρῶν ὀλέκουσα γενέθλην.

... korkeitten vuorten
huiput jyrisevät, varjoinen metsä kaikuu
kauhistuttavasti villieläinten huudoista, tärisee maa

⁹⁹ Allen, Halliday & Sikes 1963, 422.

¹⁰⁰ *H. Hom. Art.* 27, 1–6.

¹⁰¹ *Bailly s. v. χρυσηλάκατος & Cunliffe s. v. χρυσηλάκατος.*

¹⁰² *Cunliffe s. v. κελαδεινός.*

¹⁰³ *Cunliffe s. v. ἔλαφηβόλος.*

ja kalaisa meri: hän lujasydämisenä 10
on kaikkialla, tappaen eläinten sukua.¹⁰⁴

Tässä kerrotaan Artemiin metsästysretken eräänlaisia vaikutuksia ympäröivään luontoon. Artemis kuvataan tässä voimakkaana ja mahtavana. Hän on kaikkialla läsnä, mikä tuo jumalattaren ominaisuudet hyvin esille. Villieläimistä puhuttaessa on hyvä huomioda, että Artemiille pyhitettyjä eläimiä olivat hirvi ja karhu. Artemista kunnioitettiin Kreikan villeillä vuoristoalueilla, kuten Arkadiassa, Taygetos-vuoristossa Spartan lähellä, Elikessä ja Attikan rannikko-seudulla.¹⁰⁵ Tämä voisi selittää myös hymnin sijoittumisen vuoristoalueelle.

Seuraavassa katkelmassa Artemiin kuvailua jatketaan ja tuodaan esiin hänen lempeä ja sisarellinen puolensa metsästämisestä jälkeen:

αὐτὰρ ἐπὶν τερφοῦθι θηροσκοπὸς ἰοχέαιρα,
εὐφρήνη δὲ νόον, χαλάσασ' εὐκαμπέα τόξα
ἔρχεται ἐς μέγα δῶμα κασιγνήτοιο φίλοιο,
Φοίβου Απόλλωνος, Δελφῶν ἐς πίονα δήμον, 15
Μουσῶν καὶ Χαρίτων καλὸν χορὸν ἀρτυνέουσα.
ἔνθα κατακρεμάσασα παλίντονα τόξα καὶ ἰοὺς
ἠγεῖται χαρίεντα περὶ χοροῖ κόσμον ἔχουσα,
ἐξάρχουσα χορούς· αἱ δ' ἀμβροσίην ὄπ' ἰεῖσαι
ὑμνεῦσιν Λητῶ καλλίσφυρον, ὡς τέκε παῖδας 20
ἀθανάτων βουλῇ τε καὶ ἔργμασιν ἔξοχ' ἀρίστους.¹⁰⁶

Mutta kun eläinten etsijätär, nuolten ampuja on mielissään
ja mieli tyytyväinen, hän lopettaa hyvin tehdyn jousensa jännittämisen,
ja menee rakkaan veljensä, Foibos Apollonin,
suureen taloon, rikkaaseen maahan Delfoihin, 15
ohjaamaan Muusien ja Sulottarien kaunista kuoroa.
Siellä hän ripustaa sekä taakse taivutetun jousensa että nuolensa
ja näyttää mallia, vartalo kauniisti koristeltuna,
aloittaen laulun: he laulavat jumalaisella äänellään
kaunismilkkaisesta Letosta, siitä miten hän synnytti lapsia 20
kuolemattomien joukossa erinomaisen parhaita neuvonpidossa ja teoissa.

Yllä olevasta kohdasta eroten Artemis kuvataan usein julmana ja kostohimoisena, ja hänen kulttiinsa liittyi jopa ihmisuhreja varhaisimpina aikoina.¹⁰⁷ Säkeitä 14–15 voidaan verrata kohtaan *Art.* 9, 5, kun Artemis meni tapaamaan Apollonia Klarokseen, yhteen hänen kulttipaikoistaan. Tässä hän meni taas yhteen Apollonin tunnetuimmista kulttipaikoista eli Delfoihin (*Art.* 27, 15). Hymnin perusteella ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöstä siitä, että Artemiilla ja Apol-

¹⁰⁴ *H. Hom. Art.* 27, 6–11.

¹⁰⁵ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 60–61.

¹⁰⁶ *H. Hom. Art.* 27, 12–21.

¹⁰⁷ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 60–61.

lonilla olisi ollut yhteinen kultti Delfoissa. Artemis ei ole läsnä myöskään Delfoin perustamisessa (*Ap.* 3), mutta kuitenkin myöhemmin sai kulttinimet Δελφινία ja Πυθίη. Delfoissa hän kuitenkin oli toissijainen hahmo. Delfoin temppelin itäisessä päätykolmiossa olivat kuitenkin edustettuina Apollon, Artemis, Leto ja Muusat, mutta tästä ei ole jälkiä jäljellä.¹⁰⁸

Muusia (ks. kohta 2.1.5) palvottiin erityisesti Delfoissa, minkä takia Artemis hymnissä menee Apollonin luo juuri Delfoihin ohjaamaan Muusien tanssia. Muusat siis liitetään Apollonin ohella myös Artemiihin. Sulottaret eli Aglaia (Kirkkaus), Eufrosyne (Ilo) ja Thaleia (Kukoistus), ovat myös Zeun tyttäriä, jotka edustavat fyysistä, älyllistä ja moraalista kauneutta. Attikassa Demeterin kultissa heitä palvottiin myös nimillä Aukso (Kasvu), Thallo (Kukoistus) ja Karpo (Hedelmä).¹⁰⁹

Artemiin metalli näyttää olevan hopea, vaikkakin hänellä on kultaiset vaunut ja epiteetti Χρυσηλάκατος (Kultajousi). Eli kuten Apollon, Artemiskin liitetään molempiin metalleihin. Hänet myös liitetään kuuhun, joka hehkuu kylmää hopeista valoa.

2.3 Vertailu

Vertailuosuudessa tarkastelen Apollonin ja Artemiin hymnien yhdistäviä ja erottavia tekijöitä. Käytin aineiston hakemista varten *TLG*:n ”Text Search” -toimintoa ja hain kohtia hymneistä, joissa on mainittu joko Leto, Zeus, Artemis, Apollon tai jokin niiden taivutusmuodoista. Käsittelen lyhyesti hymnien lopetuskaavoja, sillä ne yhdistävät kaikkia hymnejä. Täten ne yhdistävät myös Apollonin ja Artemiin hymnejä ja ovat mainitsemisen arvoinen asia. Esittelen asiaa ensin yleisesti ja annan jokaisesta käsittelemästani hymnistä esimerkin ja vertailen niitä keskenään.

2.3.1 Yhtäläisyyksiä ja eroja

Hymneissä Apollonia ja Artemista yksi yhdistävistä tekijöistä on heidän äidistään, Letosta, kertominen kummallekin sisarukselle omistetuissa hymneissä. Leto mainitaan Apollonin hymnissä III yhteensä 18 kertaa; esiintymistiheys säettä kohti on 0,03. Artemiin hymnissä XXVII Leto mainitaan kaksi kertaa; esiintymistiheys säettä kohti on 0,09. Kuten tästä näkee, Apollonin hymnissä esiintymisiä on enemmän, mutta tätä voidaan selittää osittain hymnien suurella pi-

¹⁰⁸ Allen, Halliday & Sikes 1963, 423.

¹⁰⁹ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 194.

tuuserolla. On tietenkin luontevaa, että Leto saa suuren määrän esiintymisiä Apollonin III hymnissä, varsinkin sen alussa, sillä hymni alkaa Apollonin syntymisellä. Näiden lisäksi Artemiin hymnissä XXVII säkeissä 20–21 kerrotaan Leton synnyttäneen lapsia, jotka ovat erinomaisia kuolemattomien joukossa neuvonpidossa (ἔργμα) ja muissa teoissa. Heillä on siis muitakin yhteisiä ominaisuuksia hyvän jousiammunnan ohella.

Molempien jumaluuksien hymnit mainitsevat toisensa; Apollonin lyhyemmissä hymneissä ei kuitenkaan ole mainintoja Artemiista. Artemis on Apollonin hymnissä yhtenä henkilöahmona, mukana hymnin tarinassa, kun taas Artemiin hymneissä käytetään Apollonia Artemiin kuvailuun. Artemis mainitaan neljä kertaa Apollonin hymnissä III; esiintymistiheys säettä kohti on 0,01. Apollon mainitaan molemmissa Artemiin hymneissä kaksi kertaa; esiintymistiheys hymnissä IX on 0,22 ja XXVII on 0,09. Ero on huomattava ja tämän perusteella Apollon on tärkeämpi Artemiille kuin Artemis Apollonille.

Erottavia tekijöitä sisarten hymnien välillä on useita, esimerkiksi pituuden suhteen. Vaikka Apollonin hymni III olisi oikeasti ollut kaksi- tai kolmiosainen, se on todella pitkä, kun taas Artemiin hymnit ovat lyhyempiä ja niitä on muutenkin vain kaksi.

Zeuta ei mainita Artemiin hymneissä ollenkaan, kun taas Apollonin hymneissä mainitaan Zeus yhteensä 23 kertaa. Se mainittiin 20 kertaa hymnissä 3. Hymnissä XXV mainintoja oli kolme. Esiintymistiheys säettä kohti Zeulla hymnissä III on 0,04 ja hymnissä XXV 0,43. Näin ollen Artemis on korostetun itsenäinen suhteessa isäänsä verrattuna Apolloniin.

2.3.2 Hymnien lopetuskaava

Kaikissa paitsi kahdessa hymnissä¹¹⁰ on lopetuskaava, joka vaihtelee yleensä kahdesta neljään säkeeseen.¹¹¹ Hymnien lopetuskaava on siitä mielenkiintoinen, että se on lähes samanlainen joka hymnissä; eroja on, mutta joissain se voi olla täysin samakin. Tämä kaavan toistuminen voisi tarkoittaa sitä, että hymnit olivat johdattelua epiikan resitaatioon erilaisissa juhlissa tai kilpailuissa.¹¹² 29 hymniä 33 hymnistä puhuttelee jumaluutta tervehdyksellä χαῖρε tai useampaa jumaluutta puhutellessa χαίρετε. Hymnin 3 sisällä on esitetty olevan lopetuskaava tai kaksi,¹¹³ mutta tässä siteeraamani antavat jo hyvän kuvan asiasta.

¹¹⁰ Heran hymni 12 on todennäköisesti keskeneräinen ja Areen hymni 8 on muutenkin erilainen ja myöhäisempi ajoitukseltaan (Rayor 2014, *Formal style*).

¹¹¹ Rayor 2014, *Formal style*.

¹¹² Furley 2006.

¹¹³ Richardson 2010, *Structure*.

Esittelen lopetuskaavat siten, että ne, joilla on eniten yhteyksiä toisiinsa ovat allekkain ja ensimmäisenä ovat melkein täysin samanlaiset kaavat. Niiden jälkeen esittelen yhden niiden kanssa vähemmän samankaltaisen. Viimeisenä esittelen aikaisemmista poikkeavat kaavat, jotka kuitenkin keskenään jakavat ominaisuuksia.

χαίρετε, τέκνα Διὸς καὶ Λητοῦς ἠυκόμοιο·
αὐτὰρ ἐγὼν ὑμέων τε καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοιδῆς.¹¹⁴

Olkaa tervehdityt, Zeun ja kaunishiuksisen Leton lapset:
minä aion muistaa teidät sekä myös toisen laulun.

Χαίρετε, τέκνα Διός, καὶ ἐμὴν τιμήσατ' αἰοιδῆν·
αὐτὰρ ἐγὼν ὑμέων τε καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοιδῆς.¹¹⁵

Olkaa tervehdityt, Zeun lapset, ja minun lauluani kunnioittakaa:
minä aion muistaa teidät sekä myös toisen laulun.

Kaksi yllä olevaa kohtaa ovat lähes samat; ainoa ero on kummankin kohdan ensimmäisen rivin lopussa, mutta viimeinen säe on täysin sama.

Καὶ σὺ μὲν οὕτω χαῖρε Διὸς καὶ Λητοῦς υἱέ·
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοιδῆς.¹¹⁶

Ja ole sinä tervehditty, Zeun ja Leton poika;
minä aion muistaa sinut sekä myös toisen laulun.

Kuten ensimmäisessä esimerkissä, tässäkin puhutellaan Apollonia Zeun ja Leton kautta. Viimeinen säe eroaa hieman, mutta se alkaa ja loppuu samalla tavalla kuin kaksi aiempaa. Periaatteessa on kuitenkin kyse samasta, sillä merkitys eroaa vain siinä, että sana 'teidät' on korvattu sanalla 'sinut'. Toisaalta on huomattava, että Apollonin hymnissä ei mainita Artemista millään tavalla kaavassa, vaikkakin Muusien ja Artemiin hymneissä mainitaan molemmat lapset; ero kuitenkin siis löytyy.

καὶ σὺ μὲν οὕτω χαῖρε, ἄναξ, ἴλαμαι δέ σ' αἰοιδῆ.¹¹⁷

Ja näin tervehditty ole sinä, valtiias, pyydän suosiotasi laulullani.

καὶ σὺ μὲν οὕτω χαῖρε θεαί θ' ἅμα πᾶσαι αἰοιδῆ·
αὐτὰρ ἐγὼ σε πρῶτα καὶ ἐκ σέθεν ἄρχομ' αἰείδειν
σεῦ δ' ἐγὼ ἀρξάμενος μεταβήσομαι ἄλλον ἐς ὕμνον.¹¹⁸

Ja siispä tervehdittyjä olkaa sinä ja kaikki muut jumalattaret samaan aikaan laulullani:

¹¹⁴ *H. Hom. Art.* 27, 21–22.

¹¹⁵ *H. Hom. Mus.* 25, 6–7.

¹¹⁶ *H. Hom. Ap.* 3, 545–546.

¹¹⁷ *H. Hom. Ap.* 21, 5.

¹¹⁸ *H. Hom. Art.* 9, 8–9.

Ensimmäiseksi minä sinusta aloitan laulamaan,
ja kun olen sinusta aloittanut, siirryn toiseen hymniin.

Nämä kaksi eroavat aiemmin esittämistäni, mutta niissä on samanlaisuuksia keskenään. Ne ovat myös näiden hymnien joukossa lyhyin ja pisin esimerkki. Ne alkavat samalla tavalla ja ensimmäisen säkeen viimeinen sana on sama. Alemman esimerkin toisen rivin alku toistuu aikaisemmissakin esimerkeissä. On mahdollista, että näillä muilla jumalattarilla viitataan erityisesti Muusiin ja Sulottariin, jotka mainitaan hymnissä XXVII.

3 Loppupäätelmiä

Loppupäätelmässäni pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni: miten Apollon ja Artemis esiintyvät hymneissä ja minkälaisia sanoja niiden yhteydessä käytetään. Käsittelen ensin adjektiiveja ja epiteettejä. Sitten rooleja ja kaksosuutta.

Jumaluuksia kuvatessa käytetään runsaasti erilaisia adjektiiveja liittyen heidän ulkonäköönsä, tehtäviinsä ja tekemisiinsä. Esimerkiksi Apollon liitetään kultaan ja Artemis hopeaan. Jumaluuksien keskeneräinen ominaisten metallien vaihtelevuus voisi viitata heidän väliseensä sisaruus- tai kaksossuhteeseen. Adjektiivien yhteydessä on myös hyvä mainita epiteetit, joita kummallakin jumaluudella on runsaasti. Molempia kuvataan runsaasti epiteettien avulla, mikä ei ollut yllättävää, kun katsotaan esimerkiksi *Iliasta* ja *Odyseiaa*. Epiteettejä käytetään kuvaamaan esimerkiksi jumaluuksien ulkoisia ominaisuuksia kuten ἀκερσεκόμης 'pitkähiuksinen', aseita esimerkiksi χρυσηλάκατος 'Kultajousi' ja rooleja kuten Ἰηπαίῳν 'Parantaja'.

Apollonilla on useita rooleja, kuten ennustaminen eli Zeun tahdon välittäminen, lääkintätaito, musiikki ja Muusien johtajuus, sekä heeroksen rooli naaraskäärmeen surmaajana. Artemiilla ei kuitenkaan ole niin montaa roolia, vaan häntä kuvataan eniten metsästäjänä ja luonnon keskellä. Toisaalta molemmat ovat hyviä neuvonpidossa ja siihen liittyvissä asioissa. Apollonin osalta syntyperä nousee selkeästi enemmän esille, sillä maininnat Leton ja varsinkin Zeun kanssa ovat lukuisia. Artemiilla taas ei Zeuta mainita laisinkaan, mutta Leto kuitenkin muutama kerran. Tämä tekee Artemiista itsenäisemmän suhteessa isäänsä.

Kaksosuus ei näkynyt hymneissä, sisaruus kylläkin oli läsnä. Artemiista puhuttiin hänelle osoitetuissa hymneissä kylläkin käyttäen sanoja κασιγνήτη 'sisar' ja ὁμότροφος (Ἀπόλλωνος) 'kasvatettu Apollonin kanssa' ja αὐτοκασιγνήτη (Ἀπόλλωνος) 'Apollonin oma sisar', toki tämä voisi olla viittaus kaksosuuteen, jos kuitenkin myös käytetään sanaa κασιγνήτη. Apollonin hymneissä Artemiista ei puhuta käyttäen mitään sisaruuteen suoraan liittyviä sanoja, mutta Leto mainitaan useasti samassa yhteydessä tai puhutaan Leton synnyttäneen molemmat. Apollonin hymnissä 3 (3, 14–18) sanotaankin Artemiin syntyneen Ortygiassa, kun taas Apollon syntyi Deloksella. Tällä saatetaan korostaa sitä, miten itsenäisiä jumaluudet ovat suhteessa toisiinsa: sisarussuhde on aivan irrallinen jo alun alkaen, vaikka he ovatkin jakaneet kohdun. Myöskään *Iliassa* (1, 9 & 21, 502–510) ja *Jumalten synnyssä* (918–920) ei ole mainintaa kaksosuudesta, vain sisaruudesta.

Apollon, jonka näemme hymneissä, ei juurikaan eroa *Iliaan* versiosta Apollonista. Apollon kuvataan voimakkaana jumalana, jonka kulttiin liittyvät kohtaamiset ihmisten kanssa eivät tapahduneet sodan kontekstissa, sekä tuoden iloa että herättäen pelkoa; kaikki sopivaa käytöstä voimakkaalle jumalalle.¹¹⁹ *Iliaan* versio Artemiista ei myöskään eroa hymneissä näkemästämme Artemiista. On selvää, että nämä versiot jumaluuksista jakavat yleisesti epiikassa tunnetun myyttiperinteen.

¹¹⁹ Faulkner 2016, 38–39.

Lähteet

Alkuperäislähde:

The Homeric hymns, editit T. W. Allen, W. R. Halliday & E. E. Sikes, Oxford: Oxford University Press, 1963.

Tutkimuskirjallisuus:

- Allen, Halliday & Sikes 1963 T. W. Allen, W. R. Halliday & E. E. Sikes, *The Homeric hymns* (2. muuttumaton painos.), Oxford: Oxford University Press.
- Autenrieth's Homeric Dictionary* G. Autenrieth, *A Homeric Dictionary for Schools and Colleges*, New York: Harper and Brothers, 1891.
- Bailly* M. A. Bailly, G. Gréco, A. Charbonnet, M. de Wilde & B. Maréchal, *Le Bailly 2020 – H. Chávez: dictionnaire grec-français*, 4. painos 2023.
- Castrén & Pietilä-Castrén 2006 P. Castrén & L. Pietilä-Castrén, *Antiikin käsikirja* (3. muuttumaton painos), Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Cunliffe* R. J. Cunliffe, *A Lexicon of the Homeric Dialect*, 1924.
- Evelyn-White 1964 H. G. Evelyn-White, *Hesiod, the Homeric Hymns, and Homerica*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Faraone 2018 C. A. Faraone, "Seaside altars of Apollo Delphinios, embedded hymns, and the tripartite structure of the Homeric hymn to Apollo", *Greece & Rome* (65)1, 15–33. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0017383517000195>
- Faulkner 2016 A. Faulkner, "The gods in the narratives of the Homeric hymns", teoksessa *The gods of Greek hexameter poetry: from the archaic age to late antiquity and beyond*, ed. J.J. Clauss, M. Cuypers & A. Kahane, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 32–42.

- Furley 2006 W. D. Furley, "Homeric Hymns", teoksessa *Brill's New Pauly*. DOI: https://doi-org.ezproxy.utu.fi:2443/10.1163/1574-9347_bnp_e12222760
- Graf 2006 F. Graf, "Leto", teoksessa *Brill's New Pauly*. DOI: https://doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e702410
- Graf & Ley 2006a F. Graf & A. Ley, "Apollo", teoksessa *Brill's New Pauly*. DOI: https://doi-org.ezproxy.utu.fi:2443/10.1163/1574-9347_bnp_e128090
- Graf & Ley 2006b F. Graf & A. Ley, "Artemis", teoksessa *Brill's New Pauly*. DOI: https://doi-org.ezproxy.utu.fi:2443/10.1163/1574-9347_bnp_e202260
- LSJ* H. G. Liddell & R. Scott, *Liddell and Scott's Greek-English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1940.
- Rayor 2014 D. J. Rayor, *The Homeric hymns* (käänt. D. J. Rayor; päivitetty editio), Berkeley: University of California Press.
- Richardson 2010 N. J. Richardson, *Three Homeric Hymns: To Apollo, Hermes, and Aphrodite: hymns 3, 4, and 5*, Cambridge: Cambridge University Press.